

نقش زبان در انسجام اجتماعی

چگونه می توان هویت ملی را با ابزارهای زبانی بازسازی کرد؟

زبانشناسی

امیرفرشایف

گروه اندیشه

از پرسش‌های بنیادی زبان‌شناسان این بوده که آیا از طریق ریشه‌شناسی لغات و بررسی تصورات واژگان، می‌توان هویت تاریخی جوامع را بازسازی کرد؟ به این پرسش، پاسخ‌های مثبت و منفی متعددی داده شده است؛ حتی طیفی از زبان‌پژوهان مدعی شده‌اند که نژاد طبیعی‌کاربران زبان یک منطقه را حتی می‌توان براساس «ریشه‌شناسی لغات» تشخیص داد! یکی از پاسخ‌های سستجیده در این باره، پاسخ «فردینان دو سوسور» پدر زبان‌شناسی جدید است؛ او در کتاب «دوره زبان‌شناسی عمومی» معتقد است که زبان و هویت جمعی رابطه دو سویه دارند: «خلق و خوی یک ملت بر زبان آن ملت تأثیر می‌گذارد و از سوی دیگر، در حد وسیع، این زبان است که ملیت را می‌سازد» (ص ۳۱). در این نوشتار، امکان این بازیابی و بازسازی از نگاه سوسور را بازخوانی کرده‌ایم.

بازتاب

رئیس بنیاد ایران شناسی تأکید کرد

تقویت جایگاه جهانی ایران با مفاخر ملی

علی اکبر صالحی، رئیس بنیاد ایران‌شناسی در دیدار با رئیس بنیاد بوعلی سینا که در بنیاد ایران‌شناسی انجام شد، گفت: «برای نیل به مأموریت‌های بنیاد ایران‌شناسی، بهره‌مندی از میراث مشاهیر و مفاخر ملی از سده‌ی و حافظ گرفته تا ابن سینا در دستورکار این بنیاد قرار دارد.»

به گزارش مهر، رئیس بنیاد ایران‌شناسی تأکید کرد: «در صدد هستیم با تدریس اسانید فلسفه و حکمت که درباره میراث ابن سینا و سایر مشاهیر فعالیت می‌کنند و نیز نشست‌های علمی و کلاس‌های آموزشی، مخاطبان عمومی را با این بزرگان بیشتر آشنا کنیم و در این راه امیدواریم بتوانیم برنامه‌های مشترکی در این باره با بنیاد بوعلی اجرا کنیم.» وی به پیوند مستحکم ایران و مفاخر و مشاهیر آن اشاره کرد و گفت: «پیوند ایران و ابن‌سینا، ایران و فردوسی و ایران و سایر بزرگان، ناگسستگی است و میراث علمی ایران جز با مشاهیر و دانشمندانش قابل تعریف نیست.»

این سینا: معمار اسلام ایرانی

انشالله رحمتی، رئیس بنیاد بوعلی سینا نیز به نظریه اسلام ایرانی اشاره کرد و گفت: «از نظر کربن که به‌درستی روح تشیع را درک کرده و آن را باطن اسلام و ادیان ابراهیمی می‌داند، ایران تنها یک جغرافیا نیست بلکه یک مفهوم متافیزیکی است و این سینا یکی از معماران اسلام

ایرانی است؛ همچنان که سهروردی نیز به عنوان اولین فیلسوف ایرانی در شکل‌بخشی و قوام آن نقش دارد.»

او اضافه کرد: «نشانه نبوغ ایرانیان بود که وقتی با اسلام مواجه شدند به اسلام راستین که اسلام اتمه است، گرایش پیدا کردند و حتی بزرگان تمدن ایرانی نیز که سنی بودند با روح و باطن اسلام که در شیعه متجلی است، انس و الفت پیدا کردند که در آثارشان هویداست.» رحمتی، گسترش گفت‌وگوهای علمی را نیاز مبرم جامعه امروز ایران دانست و نمونه‌اعلای آن را در گفت‌وگوهای علمی علامه طباطبایی و هانری کربن ذکر کرد و گفت: «اگر به دنبال سرمشقی برای گفت‌وگو باشیم که در آن ادب، انصاف، حق‌طلبی و معنویت وجود داشته باشد رجوع به آن گفت‌وگوها راهنمایی برای نسل حاضر است.»

رئیس بنیاد بوعلی سینا در پایان تأکید کرد: «اگر این‌سینا را ذیل اسلام ایرانی در نظر بگیریم، آنگاه این سینا و پروژه‌های تحقیقاتی مرتبط با او ستون استواری برای اسلام ایرانی خواهد بود و نقش این سینا در نظریه ایران در کنار سایر بزرگان این سرزمین پررنگ‌تر از همیشه خواهد بود.»

در این دیدار که نجفقلی حبیبی، استاد فلسفه اسلامی و مصحح کتاب القانون و توکل دارابی، قائم‌مقام بنیاد بوعلی‌سینا نیز حضور داشتند، دکتر حبیبی با اهدای کتاب اول القانون به رئیس بنیاد ایران‌شناسی به برخی ابتکارات علمی و شاهکارهای پزشکی همچنان زنده بوعلی اشاره کرد و از چاپ بخش اول از کتاب سوم در ایام تولد ابن سینا در سال جاری خبر داد.

مانند زبان‌شناسی با مباحث انضمامی و تاریخی تسهیل شود و قدری از شکاف موجود میان این دو حوزه گاسته شود. نخستین اصل، تمایز «عوامل درونی و بیرونی زبان» است؛ سوسور معتقد است که وجه درونی زبان، همان «نظام» طبیعی، ارگانیک و ساختاری است که نشانه‌ها و روابط آنها درون آن معنا می‌یابد و کاملاً مستقل از وجه بیرونی زبان است. اما وجه بیرونی آن، ناظر به عوامل زمانی و مکانی بیرون از فاعل زبانمند است؛ به تعبیر دیگر، نقش جغرافیا و تاریخ در وحدت یا تکثر زبان‌ها در این وجه از مطالعات بررسی می‌شود.

دومین اصل، اعتقاد به قراردادی بودن رابطه «دال» و «مدلول» در برابر نظریه سنتی افلاتونی است که رابطه «لفظ» و «معنا» را رابطه‌ای طبیعی می‌داند. قراردادی و اختیاری دانستن رابطه «صورت آوایی» با «صورت معنایی»، هرچند تماماً ابتکار سوسور نبود؛ اما او بود که صورت جدیدی به این نظریه بخشید و تأکیداتش بر وضعی بودن و اجتماعی بودن زبان، زمینه‌ای برای دموکراتیک شدن زبان را فراهم کرد. جدال بین این دو جریان ادامه دارد و نظریه افلاطونی همچنان رقیبی قدرتمند در برابر نظریه سوسوری است.

سوسور استنتاج‌های برآمده از مقایسه «زبان» و «نژاد» را رد می‌کند و نظریاتی که معتقدند زبان می‌تواند وحدت‌نژاد اقوام را بازسازی و بازنامایی کند را «خیالی واهی» قلمداد می‌کند

و می‌گوید: این تصور که اشتراک خانوادگی میان زبان‌ها نمایانگر همخونی است، اشتباهی بیش نیست

وحدت ملی در عین کثرت زبانی

سوسور «مکان» و «زمان» را به ترتیب عوامل کثرت و وحدت زبان‌ها می‌دانست. او معتقد بود که جغرافیا موجب تکثر و تنوع زبان‌ها و علت فاصله‌گرفتن آنها از ریشه اصلی است، درحالی که بررسی‌های تاریخی که ناظر به گذشته زبان‌ها هستند، زمینه‌ساز درک پیوندها و خویشاوندی‌های زبانی هستند. او درباره نسبت تکثرات زبانی با خودآگاهی ملی می‌گوید: «آنچه در مرحله اول بررسی زبان‌ها بیش از همه جلوه می‌کند، گوناگونی آنهاست که در گذر از کشوری به کشور دیگر، یا حتی از ناحیه‌ای به ناحیه دیگر به چشم می‌خورد. برابری تفاوت‌های زمانی که اغلب از نگاه پژوهشگر دور می‌مانند، تفاوت‌های مکانی بی‌درنگ خود را نشان می‌دهند. حتی قبایل وحشی نیز به سبب تماس با قبایل دیگری که به زبانی دیگر تکلم می‌کنند، این تفاوت‌ها را درمی‌یابند و در واقع به کمک همین مقایسه‌ها است که قومی از زبان خود، آگاهی می‌یابد.» (ص ۲۸۰) «کثرت» در اندیشه سوسور، واجد اهمیتی بنیادی است و نشانه‌ها از جهت کثرت و خصوصاً «تمایز»‌شان درون نظام زبان، متغین می‌شوند؛ «واژه وام گرفته شده به محض اینکه در چهارچوب نظام زبانی قرار گیرد، دیگر موقعیت اولین خود را نخواهد داشت و درست مانند هر نشانه بومی دیگر، تنها به سبب رابطه و تقابل با واژه‌های همطراز موجودیت می‌یابد» (ص ۳۳)

جدال زبان و خون

ادعای وحدت نژادی مستلزم وحدت ریشه‌های لغات است و پرسش اصلی این است که آیا زبان می‌تواند بازتاب‌نژاد باشد؟ اشاره شد که یکی از اصول فلسفه زبان سوسور، وضعی بودن دلالت است، یعنی قراردادی و اختیاری دانستن رابطه الفاظ و معانی یا به تعبیر سوسور «صورت آوایی» و «صورت معنایی». اختیاری دانستن نامگذاری اشیا، در مقابل نظریه طبیعی قرار دارد که رابطه دال و مدلول را نسبتی الهیاتی، ضروری و طبیعی می‌داند و مبدأ تاریخی آن رساله «کراتیلوس» افلاطون است. اما فلسفه زبان سوسوری، با قراردادی دانستن این نسبت، به صورت پیشینی، امکان بازسازی نژادی از طریق ریشه‌شناسی لغات را منتفی می‌داند. اما درک این نفی از طریق تتبع در مبانی فلسفه زبان سوسور انجام شد و خود او تصریحی به این ترتیب ندارد؛ آنچه در متن کتاب «دوره زبان‌شناسی عمومی» مصرح است، رد امکان بازسازی وحدت نژادی، نه از طریق فلسفه زبان، بلکه براساس ریشه‌شناسی تاریخی واژگان است.

سوسور با صراحت تمام، استنتاج‌های برآمده از مقایسه «زبان» و «نژاد» (به معنای هم‌خونی) را رد می‌کند و نظریاتی که معتقدند زبان می‌تواند وحدت‌نژاد اقوام را بازسازی و بازنامایی کند را «خیالی واهی» قلمداد می‌کند و می‌گوید: «این تصور که اشتراک خانوادگی میان زبان‌ها نمایانگر همخونی است، یا اینکه خانواده‌های زبانی بر خانواده‌های قومی منطبق‌اند، اشتباهی بیش نیست.»

زبان و بازسازی وحدت ملی

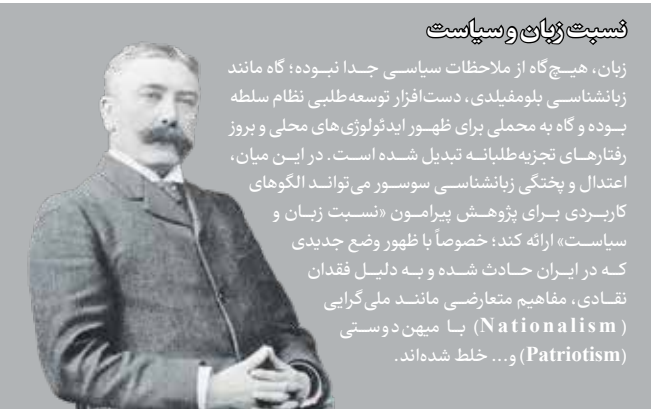
در مقابل وحدت نژادی، که مبتنی بر عنصر بشدت تقلیل یافته و اثبات‌ناپذیر «همخونی» است، سوسور وحدت قومی یا ملی را قرار می‌دهد که مفهومی محصل و قابل سنجش است. او از اصطلاح «وحدت قومی» همان وحدت ملی را در نظر دارد، نه قومیت به معنای محدود و بدوی آن که ترجمان دیگری از نژاد است؛ حداقل به دو دلیل: اول، تصریح خود او به ملیت در صفحه ۳۱ کتاب که

نسبت زبانی و سیاسی

زبان، هیچ‌گاه از ملاحظات سیاسی جدا نبوده؛ گاه مانند زبان‌شناسی بلومفیلدی، دست‌افزار توسعه‌طلبی نظام سلطه بوده و گاه به محملی برای ظهور ایدئولوژی‌های محلی و بروز رفتارهای تجزیه‌طلبانه تبدیل شده است. در این میان، اعتدال و یختری زبان‌شناسی سوسور می‌تواند الگوهای کاربردی برای پژوهش پیرامون «نسبت زبان و سیاست» ارائه کند؛ خصوصاً با ظهور وضع جدیدی که در ایران حادث شده و به دلیل فقدان نقادی، مفاهیم متعارضی مانند ملی‌گرایی (Nationalism) با مین دوستی (Patriotism) و... خلط شده‌اند.

ذکرش گذشت: «...این زبان است که ملیت را می‌سازد». دوم، تصریح او به وجود تمدن و نهاده‌مندی اجتماعی و لوازم آن مثل سازمان دفاع جمعی در تعریف وحدت قومی؛ چراکه وجود یک نظم جمعی پیشرفته‌تر از نظم قبیله‌ای و طایفه‌ای، شرط لازم تحقق ملیت به مفهوم دقیق آن است و منهای چنین نظمی، هیچ جمعیت انسانی معنادار و اساساً هیچ تاریخی وجود نخواهد داشت. نشانه دیگر، اینکه در عرف علوم‌سیاسی و اجتماعی نیز قومیت و ملیت بعضاً به جای یکدیگر بکار می‌روند، بدون اینکه مقصود از «قوم» طایفه و تیره باشد. اما سوسور درباره نسبت زبان با وحدت ملی یا قومی می‌نویسد: «وحدت نژادی به خودی خود تنها عاملی ثانوی بوده و به هیچ روی لازمه جامعه زبانی نیست. ولی وحدت دیگری نیز وجود دارد که بی‌نهایت مهم‌تر است و آن وحدتی است که از طریق پیوند اجتماعی بنیان یافته است. ما آن را «وحدت قومی» می‌نامیم و منظور ما وحدتی است که برروابط گوناگون مذهبی، تمدن، دفاع همگانی و غیره استوار است.»

او ادامه می‌دهد: «پیوند اجتماعی در جهت آفرینش یک جامعه زبانی عمل می‌کند و به این ترتیب شاید بعضی ویژگی‌های زبان مشترک را بر سیمای آن حک کند. جامعه زبانی نیز برعکس تا حدودی تشکیل دهنده وحدت قومی است. به طور کلی می‌توان گفت که وحدت قومی برای توجیه یک جامعه زبانی کافی است. باید برای بررسی مساله وحدت قومی، پیش از هر چیز به زبان مراجعه کرد، زیرا شواهد زبان بر تمامی شواهد دیگر مقدم است. به عنوان مثال در ایتالایای قدیم، دو قوم لاتین و اتروسک را کنار یکدیگر می‌یابیم. اگر با این امید به جست‌وجو بپردازیم که برای این دو قوم مبدأ مشترکی بیابیم، می‌توانیم از تمامی آنچه این دو قوم بر جای نهاده‌اند، پیاری بگیریم: بناهای تاریخی، آیین‌های مذهبی، نهاد‌های سیاسی و غیره. ولی از این راه هرگز به قطعیتی که زبان بلافاصله در اختیارمان می‌گذارد، دست نخواهیم یافت.»

ردیف	شماره مناقصه در دستگاه مناقصه‌گزار	شماره مناقصه در سامانه ستاد	شماره تقاضا	موضوع	مبلغ تضمین شرکت در مناقصه به ریال	برنامه زمان بندی مراحل مناقصه
۱	۴۰۳/۸۸	۳۰۰۴۰۲۱۷۹۰۰۳۰۴	۴۰۰۰۰۳۴۳۵۰۰۲۸/۵۰۶	تجهیزات اندازه گیری آلانایزرهای HRSG	۳/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰	الف- مهلت دریافت اسناد ارزیابی کیفی از سامانه ستاد از ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ لغایت ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ ب- آخرین مهلت ارائه و بازگذاری اسناد ارزیابی کیفی توسط مناقصه‌گران: مورخ ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

روابط عمومی - شرکت پالایش نفت آبادان

ردیف	شماره مناقصه در دستگاه مناقصه‌گزار	شماره مناقصه در سامانه ستاد	شماره تقاضا	موضوع	مبلغ تضمین شرکت در مناقصه به ریال	برنامه زمان بندی مراحل مناقصه
۱	۴۰۳/۸۸	۳۰۰۴۰۲۱۷۹۰۰۳۰۴	۴۰۰۰۰۳۴۳۵۰۰۲۸/۵۰۶	تجهیزات اندازه گیری آلانایزرهای HRSG	۳/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰	الف- مهلت دریافت اسناد ارزیابی کیفی از سامانه ستاد از ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ لغایت ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ ب- آخرین مهلت ارائه و بازگذاری اسناد ارزیابی کیفی توسط مناقصه‌گران: مورخ ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

روابط عمومی - شرکت بهره‌برداری نفت و گاز آغا‌جاری

ردیف	شماره مناقصه در دستگاه مناقصه‌گزار	شماره مناقصه در سامانه ستاد	شماره تقاضا	موضوع	مبلغ تضمین شرکت در مناقصه به ریال	برنامه زمان بندی مراحل مناقصه
۱	۴۰۳/۸۸	۳۰۰۴۰۲۱۷۹۰۰۳۰۴	۴۰۰۰۰۳۴۳۵۰۰۲۸/۵۰۶	تجهیزات اندازه گیری آلانایزرهای HRSG	۳/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰	الف- مهلت دریافت اسناد ارزیابی کیفی از سامانه ستاد از ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ لغایت ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ ب- آخرین مهلت ارائه و بازگذاری اسناد ارزیابی کیفی توسط مناقصه‌گران: مورخ ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

روابط عمومی - شرکت پالایش نفت آبادان

ردیف	شماره مناقصه در دستگاه مناقصه‌گزار	شماره مناقصه در سامانه ستاد	شماره تقاضا	موضوع	مبلغ تضمین شرکت در مناقصه به ریال	برنامه زمان بندی مراحل مناقصه
۱	۴۰۳/۸۸	۳۰۰۴۰۲۱۷۹۰۰۳۰۴	۴۰۰۰۰۳۴۳۵۰۰۲۸/۵۰۶	تجهیزات اندازه گیری آلانایزرهای HRSG	۳/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰	الف- مهلت دریافت اسناد ارزیابی کیفی از سامانه ستاد از ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ لغایت ۱۴۰۴/۰۵/۱۸ ب- آخرین مهلت ارائه و بازگذاری اسناد ارزیابی کیفی توسط مناقصه‌گران: مورخ ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

روابط عمومی - شرکت بهره‌برداری نفت و گاز آغا‌جاری